

ЛЕКЦІЯ

з дисципліни „Історія держави і права зарубіжних країн”

ДЕРЖАВА І ПРАВО ДАВНЬОГО СХОДУ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Утворення держави на Стародавньому Сході.
Іригаційна теорія.
2. Державний лад країн Стародавнього Сходу.
Східна деспотія.
3. Соціальна стратифікація давньосхідного суспільства.
4. Характеристика права Стародавнього Сходу.
5. Закони Хаммурапі: загальна характеристика.

РЕКОМЕНДОВАНА
ЛІТЕРАТУРА:

Основна література:

1. Страхов М.М. Історія держави та права зарубіжних країн. Підручник. – Харків, 2003.
2. Хрестоматія з історії держави та права зарубіжних країн / За ред. В.Д. Гончаренка. У 2 т. – К., 1998.

Додаткова література:

1. Батыр К.И. История государства и права зарубежных стран. - М., 1996.
2. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2006.
3. История государства и права зарубежных стран. Часть 1. / Под ред. Крашенинниковой Н.А., Жидкова О.А. – М., 1996.
4. Тищик Б.Й. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній час): Навч. посібн.– Львів: Світ, 2006. – 696 с.
5. Крестовська Н.М., Цвіркун О.Ф. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія-практикум. – Х. : Одісей, 2010. – 488 с.
6. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 4-те, доп.- К.: Атіка, 2004.- 616 с.
7. Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998-2004.

1. Утворення держави на Стародавньому Сході. Іригаційна теорія.

Іригаційна (гідравлічна) теорія: перші держави постали в долинах великих річок – Нілу, Тигру, Євфрату, Інду, Гангу, Хуанхе, Янцзи.

- Регулярні повені, родючі ґрунти, теплий клімат сприяли розвитку рільництва в долинах цих річок. Один працівник міг примітивними знаряддями праці виробити за рік 500-600 пудів зернових з гектара. Це створювало величезний надлишковий продукт, який зосереджувався в руках управлінської верхівки.
- Задля приборкання річок, налагодження виробництва продуктів у великих масштабах потрібні були широкомасштабні іригаційні роботи, як-то будівництво гребель, каналів, штучних водоймищ, осушення боліт та інших споруд, з жорстким режимом функціонування.
- Організація широкомасштабних іригаційних робіт була можлива лише за умов існування в суспільстві групи людей, які мали навички організації діяльності великих мас населення, тобто керівної верхівки. Більш того, ці люди повинні були діяти цілком легітимно, спираючись на апарат примусу і силу закону.
- В суспільстві повинні були існувати люди, що володіли б науковими знаннями: астрономічними (задля календарних обчислень) та технічними (задля проведення іригаційних робіт).

ПРОТОДЕРЖАВА – це політична структура, в якій існує соціальна та майнова нерівність, розподіл праці, обмін продуктами виробництва та послуг.

- Протодержава виникає як об'єднання общинних поселень, що підпорядковані центру – резиденції вождя (звідси інша назва протодержави – вождівство).
- Вождь виконує адміністративно-судові, військові, господарчі, інтегруючі функції. Його влада стає спадковою і поступово набуває авторитарних рис.
- Навколо вождя формується коло наближених осіб, які займаються управлінською діяльністю (жерці, воїни, адміністратори тощо). Саме вони і перебирають на себе обов'язок організовувати широкомасштабні іригаційні роботи, які гарантують добробут суспільства.
- Одночасно починає формуватися позитивне право. З'являється нормативне регулювання, тобто загальні об'єктивні правила, що не підлягають вільному тлумаченню. Поряд з заборонами (табу) з'являються дозволи, як право окремих індивідів діяти за власним розсудом.

2. Державний лад країн Стародавнього Сходу. Східна деспотія.

Специфічні риси держав Стародавнього Сходу:

- Тривале існування общини.
- Розвиток приватної власності не зачіпав такі важливі об'єкти як земля і вода (умова рільництва).
- Суспільства Стародавнього Сходу були рабовласницькими, але у патріархальній формі. Основним виробником був общинник. Раб зазвичай використовувався на допоміжних роботах і ще не вважався річчю, якою б власник міг розпоряджатися ним необмежено.
- Деспотична форма правління (різновид абсолютизму).

ХАРАКТЕРИСТИКИ ДЕСПОТІЇ ЯК ФОРМИ ПРАВЛІННЯ ДАВНЬОСХІДНИХ РАБОВЛАСНИЦЬКИХ ДЕРЖАВ

необмежена спадкова влада монарха

обожнення особи монарха і зосередження
в його руках релігійної влади

визнання монарха
верховним власником усієї землі

наявність централізованого бюрократичного
чиновницького апарату

Періоди існування рабовласницької держави в Єгипті

1. Раннє царство (XXXI-XXVIII ст. до н.е.) - затверджується централізована держава, головною функцією якої стає організація праці та утримання в працездатному стані іригаційної системи.

2. Давнє царство (XXVIII-XXIII ст. до н.е.) - період найвищого могутності фараонів, влада яких опиралася на розгалужену бюрократію. Утвердження рабовласництва. Країна була розділена на адміністративно-територіальні області (номи). Проте, у XXIII ст. до н.е., внаслідок сепаратизму номової знаті, централізована держава в Єгипті була розвалена, а іригаційна система зруйнована.

3. Середнє царство (XXII-XVIII ст. до н.е.) - завдяки військової знаті Єгипет знову був об'єднаний. У XVIII ст. до н.е. країну завоювало плем'я кочівників гіксосів, панування яких продовжувалося майже два століття.

4. Нове царство (XVI-XII ст. до н.е.) - країна знову була об'єднана. Єгипет шляхом завоювання сусідніх країн (Нубія, Лівія, Палестина, Сирія) став величезною поліетнічною (різноплемінною) імперією.

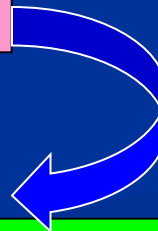
5. Пізнє царство (XII-VI ст. до н.е.) - період занепаду. У VII ст. до н.е. країну завойовували перси, потім в IV ст. до н.е. Македонія, і у I ст. до н.е. Єгипет увійшов до складу Римської імперії.

Державний лад Єгипту періоду Давнього царства

ПЕРО (фараон)
(верховний жрець, власник землі і підданих)

ДЖАТІ (візир)
(верховний сановник)

ЦЕНТРАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ

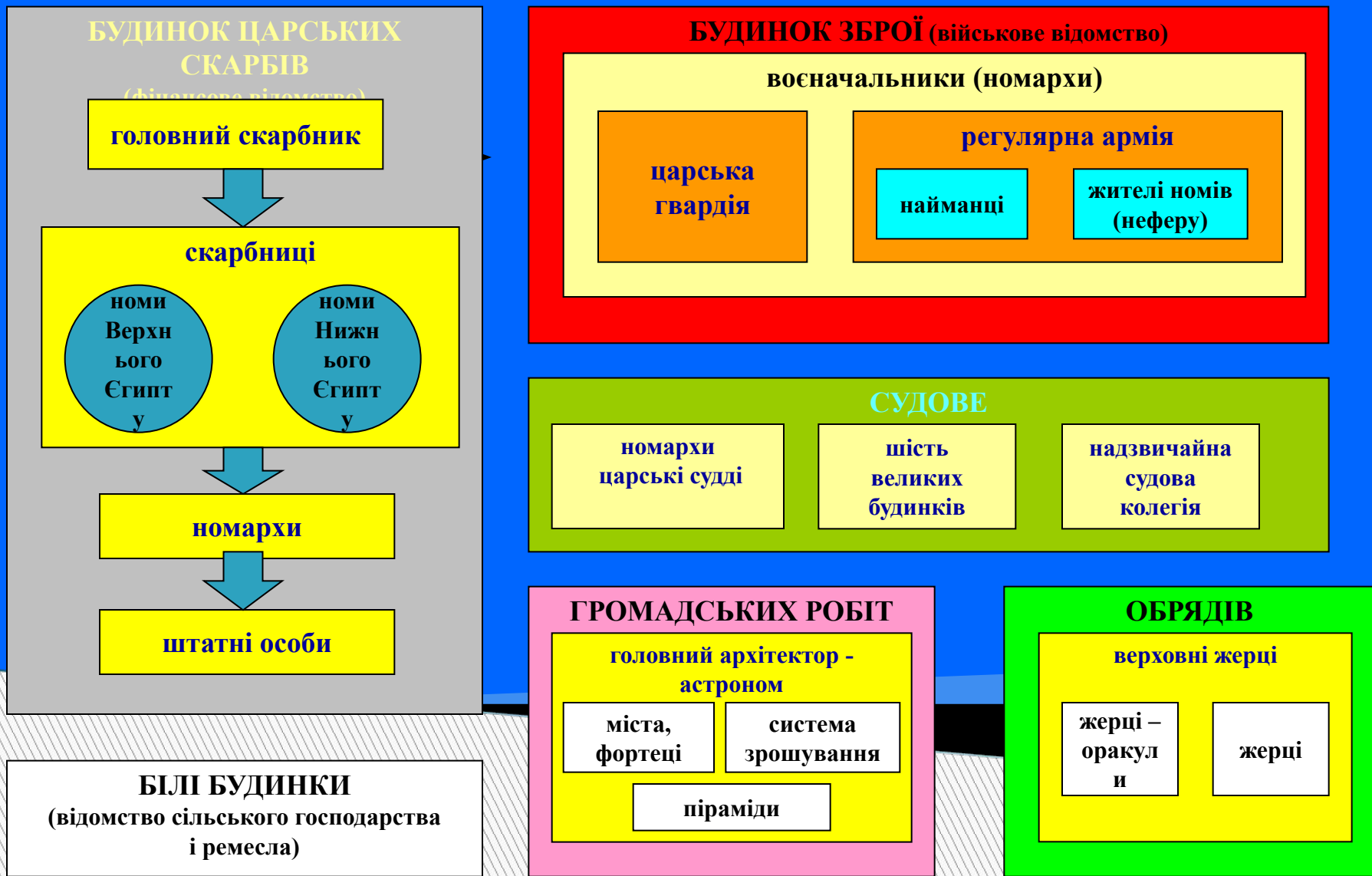
**ВИЩІ ВІДОМСТВА
(БУДИНКИ)**

МІСЦЕВЕ УПРАВЛІННЯ

СІЛЬСЬКІ ОБЩИНИ
(вільне населення, общинні раби)

МІСТА

Вищі відомства центрального управління державного ладу Єгипту періоду Давнього царства

Місцеве управління Єгипту періоду Давнього царства

СІЛЬСЬКІ ОБЩИНИ

(вільне населення, общинні раби)

ГОЛОВА ОБЩИНИ
(збирач податків,
суддя, поліцейський)

ДЖАДЖАТ
(общинна рада)

наглядач за водою

прикордонник

учитель

бухгалтер

гончар

поет

брамен

цирульник

прачечник

МІСТА

ДЖАТІ
(жрець міста, канцелярист,
вищий суддя)

ЧИНОВНИКИ

спеціальні поліцейські
загони

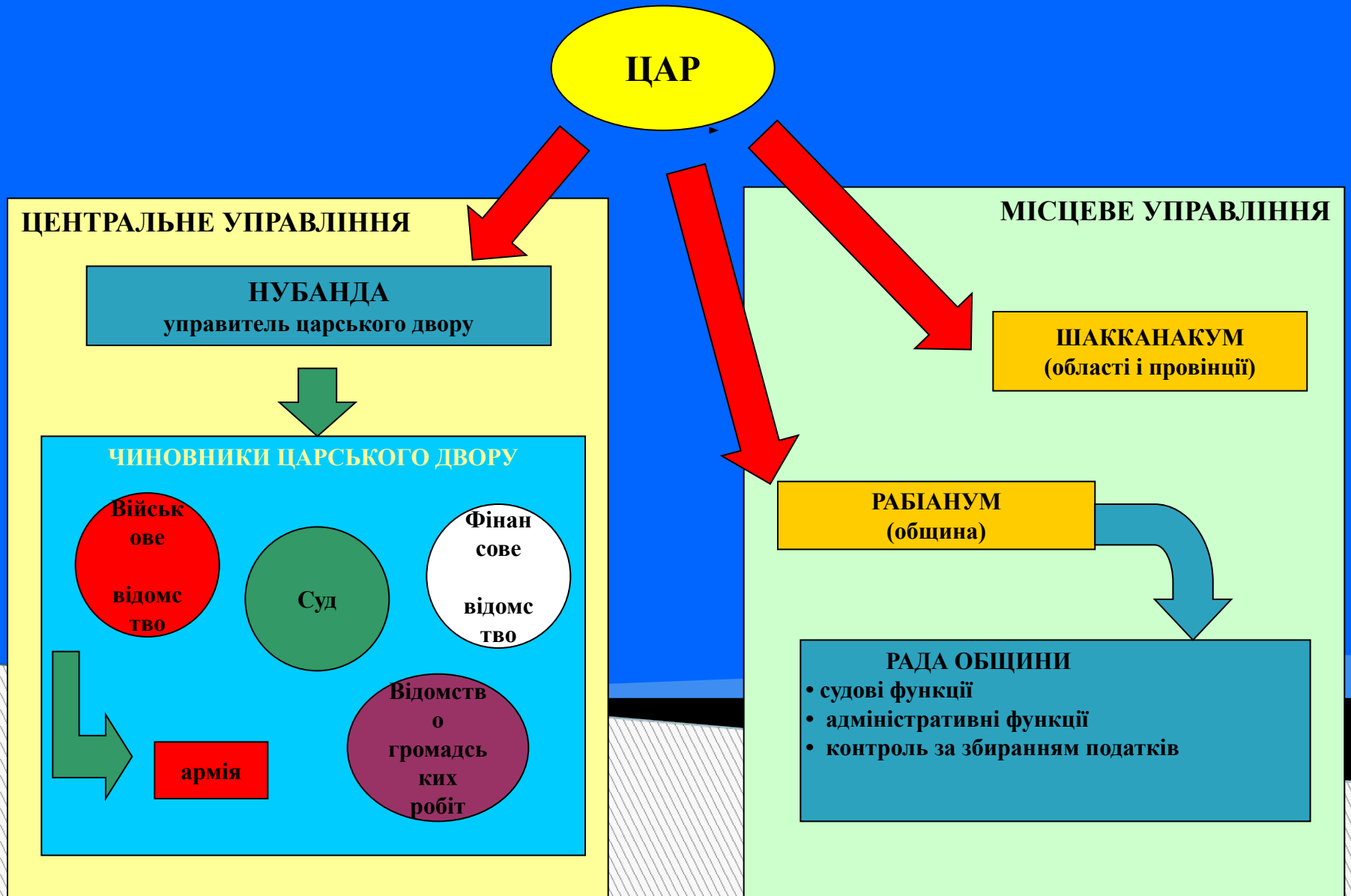
військові

майстри

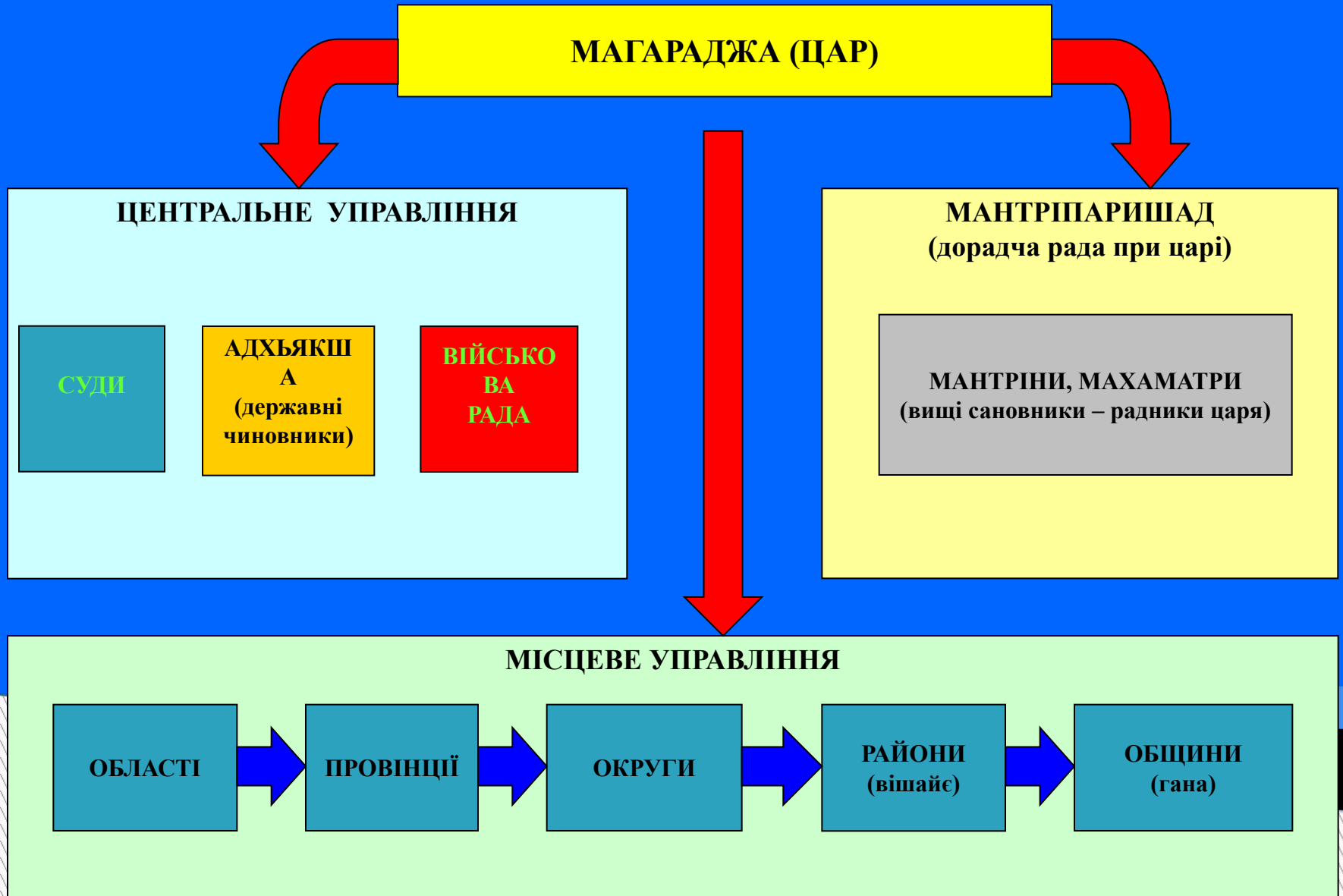
прості люди

раби

Давньовавілонське царство

Державний лад імперії Маур'їв (Індія IV – II ст. до н.е.)

Система центрального управління імперії Маур'їв (Індія IV – II ст. до н.е.)

АДХЬЯКША (державні чиновники)

ПУРОХІТА
юридичний
радник царя

**ОХАРМАДЬЯК
ШІ**
(вищий сановник
із судових справ)

**ГОЛОВНИЙ
ЗБИРАЧ
ПОДАТКІВ**

**ГОЛОВНИЙ
СКАРБНИК**

СЕНАПАТІ
головно
командуючий
армії

СУДИ

ЦАРСЬКІ

**ОБЩИНН
І**

суд
правителя
провінції

кастові
суди

суд
окружного
начальника

судові колегії
сільських районів
і поселень

ВІЙСЬКОВА РАДА

6 колегій

піхота

слони

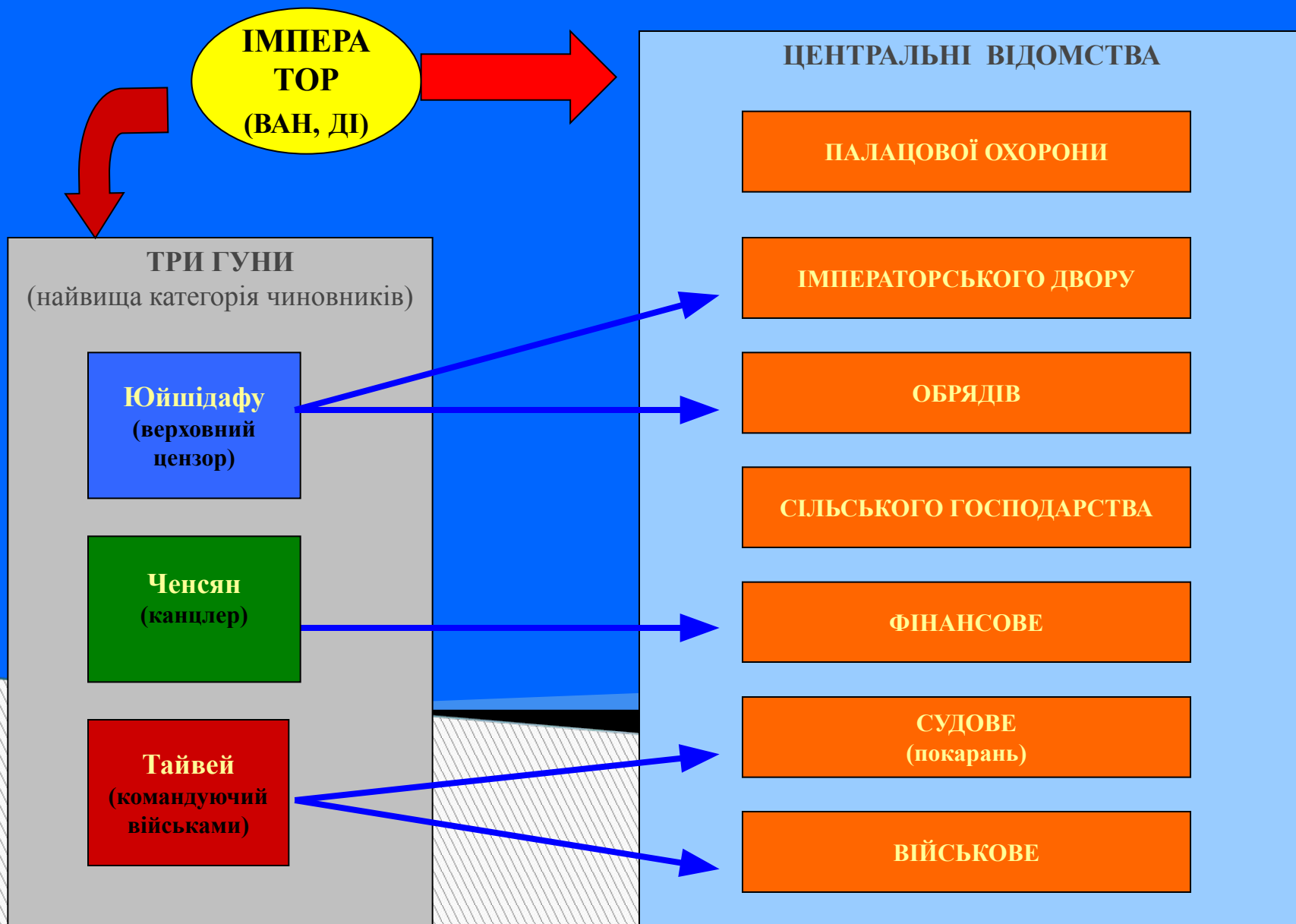
кавалерія

військовий
флот

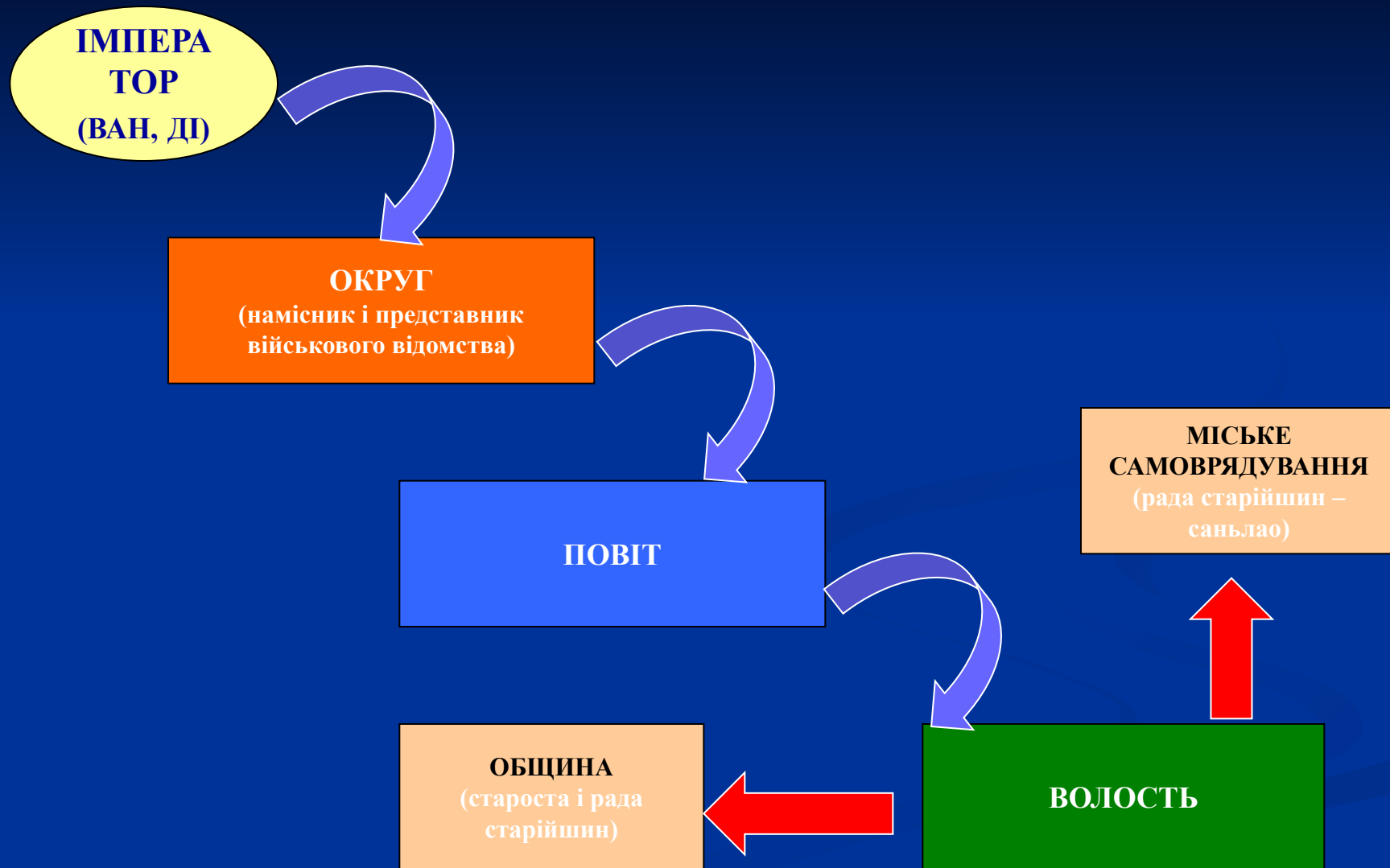
колісниці

транспорт
армії

Система центрального управління Китаю часів централізованих імперій періодів Цінь і Хань (III ст. до н.е. – III ст. н. е.)

Система місцевого управління Китаю часів централізованих імперій періодів Цінь і Хань (III ст. до н.е. – III ст. н. е.)

3. Соціальна стратифікація давньосхідного суспільства.

Для Стародавнього Сходу
характерна відсутність чітких
соціально-класових меж. Існувала
значна кількість різноманітних
перехідних соціальних категорій.
Населення поділялося на вільне та
невільне (рабів).

Специфічна риса суспільного ладу давньосхідних держав – наявність кастового поділу. Найбільш яскраво він виявився на теренах Стародавньої Індії. Тут все суспільство поділялося на чотири замкнені групи – варни:

- брахманів,
- кшатріїв,
- вайш'їв
- шудр.

4. Характеристика права Стародавнього Сходу

Правові системи
Стародавнього Сходу мали свої
особливості. Водночас вони
типологічно схожі (причини ті
ж самі, що й у схожості
держав).

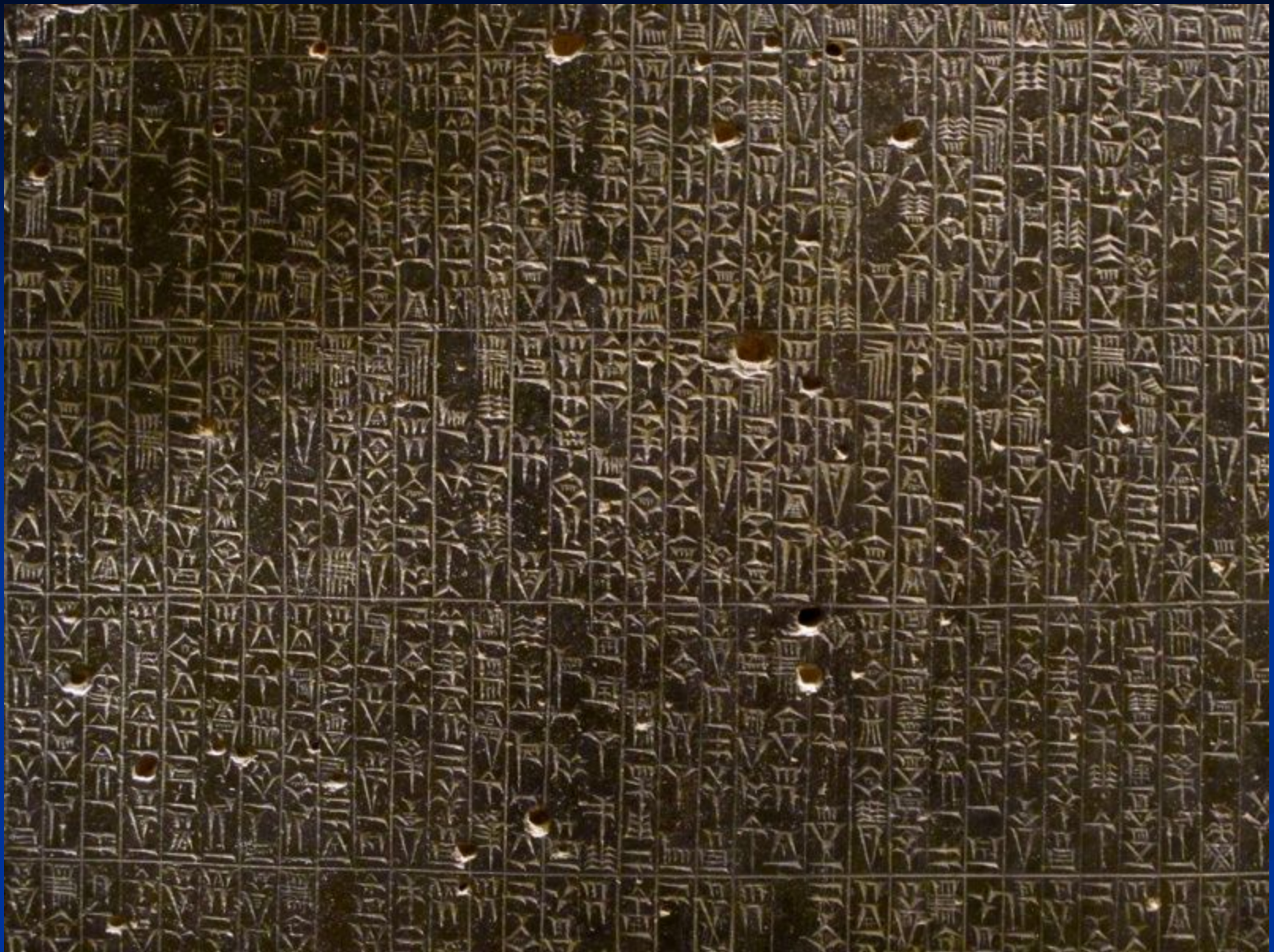
Перші зафіксовані на письмі пам'ятки права (Закони Ману, Закони Хаммурапі) схожі за своїми техніко-юридичними характеристиками, а саме:

- 1) попри існування писаного права широко застосовувався звичай. Він лише закріплювався державою. Тому право містило багато елементів архаїчного (первісного права): принцип таліону, кровна помста, принцип колективної відповідальності общини, сім'ї за правопорушення одного з членів;
- 2) закони не були універсальними та всеохоплюючими, тобто їх характерною рисою була казуальність;
- 3) закони містили правила морального та релігійного характеру;
- 4) законодавчі збірки відзначалися слабкою систематизацією.
- 5) право було становим, тобто враховувалося соціальне становище особи, що відповідно впливало на визначення вини та виду покарання;
- 6) право було диспозитивним, тобто особа могла вільно розпоряджатися своїми правами. Судочинство розпочиналося лише у випадку подачі позову потерпілої сторони й могло бути припинено за бажанням сторін;
- 7) у праві була відсутня чітка розмежованість між приватноправовими порушеннями (деліктом) та злочином;
- 8) давньосхідне право усіляко обмежувало розвиток інституту приватної власності.

5. Закони Хаммурапі: загальна характеристика

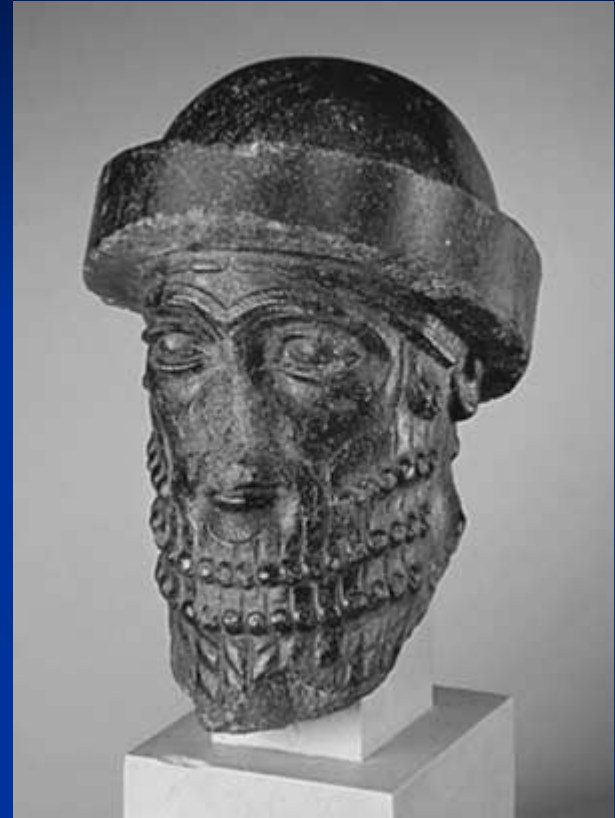
Текст Законів Хаммурапі був знайдений французьким вченим де Морганом у 1901 р. під час археологічний розкопок міста Сузи (неподалік Перської затоки). Закони були викарбувані клинописом на базальтовому стовпі заввишки 2,25 м.

Закони Хаммурапі. 1700-ті рр. до н.е. Лувр.

Закони Хаммурапі складаються з трьох частин:

- вступу;
- основної частини;
- епілогу.

Закони Хаммурапі чітко окреслюють риси права Стародавнього Сходу:

- 1.Юридичне закріплення станової нерівності й рабовласництва (ст. 202 - 205).
- 2.Казуїстичність. Кожна норма регулює конкретне правопорушення, а загальні норми відсутні (ст. 196, 197).
- 3.Наявність значної кількості лакун в праві, тобто відсутність об'єктивно необхідних норм. Все життя неможливо унормувати 282 статтями.
- 4.Казуїстичність та неповнота права тісно пов'язана з доволі низьким рівнем розвитку юридичної техніки. Тому багато норм сформульовано нечітко.
- 5.Тісний зв'язок права з релігією. Релігійні клятви, ордалії (божий суд) присутні в багатьох статтях Законів (ст. 9, 20, 103, 131 та ін.).
- 6.Діє принцип таліону. На цьому принципі – еквівалентної віддачі, побудована будь-яка правова система світу, але в більш досконалому вигляді) (ст. 229 - 231).
- 7.Домінування кримінально-правових приписів над цивільно-правовими, жорстокий та примітивний характер покарань.

